

Samsun İlinde Kaba Yem Üretimini Sınırlayan Problemlerin Belirlenmesi

Ahmet Yulafçı Mustafa Pul

Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Samsun

Özet: Bu çalışma Samsun İlinde kaba yem üretimini sınırlayan problemleri belirlemek amacıyla 1996 yılında yürütülmüştür. Bu çalışmada Samsun İli iklim özellikleri dikkate alınarak iki farklı bölüme ayrılmış ve bilgiler bu iki bölümdeki 88 işletmeden anket yoluyla elde edilmiştir. Araştırma alanında yem bitkilerine ayrılan alan % 3 civarındadır. Hayvansal ürün fiyatlarının düşük olması, arazi ve alet-makine yetersizliği, sulanan alanların yetersizliği, finansman sorunları, tohumluk teminindeki güçlükler, eğitim ve bilgi noksanlıkları yem bitkisi üretimini olumsuz yönde etkilemektedir. Meralarla ilgili olarak; mera alanı ve bitki örtüsünün yetersizliği, su kaynağı olmaması, bakımsızlık ve drenaj gibi bazı problemler mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Samsun, kaba yem, çayır, mera, hayvancılık

Determining of the Problems Limiting Roughage Production in Samsun

Abstract: This survey was conducted to determine problems limiting roughage production in Samsun, in 1996. In this study, Samsun province was divided two different zones according to climate conditions and data was collected from 88 farms by way of questionnaire. The area assigned for fodder crops is 3 % in research area. Low animal product prices, insufficient field and mechanization, not enough irrigated area, financial problems, difficulties connected with seed getting, education and information deficiency effects negatively fodder crops production. There are several problems, such as inadequate field and flora, not enough water sources, neglect, drainage about pasture.

Key Words: Samsun, forage, meadow, pasture, stockbreeding

1. Giriş

Yem bitkileri gerek hayvan besleme değerleri, gerek toprağı islah edici vasıfları ve gerekse erozyonu önlemedeki rolleri sebebiyle sürdürülebilir tarım açısından büyük bir öneme sahiptir.

Ülkemiz hayvancılığının en önemli sorunlarından biri yeterli miktarda kaliteli kaba yem üretilmemesidir. Kaliteli kaba yemin üretildiği iki kaynaktan biri olan doğal çayır ve meralarımız uzun yıllardır devam eden erken ve aşırı otlatmalar nedeni ile verim güçlerini kaybetmişlerdir. 1950 yılında 1 BBHB (büyükbaş hayvan birimi)'ne ortalama 1,64 ha mera alanı düşmesine karşılık 1980 yılında bu alan 0,84 ha'a gerilemiştir. Karadeniz Bölgesi'nde ise 1 BBHB'ne düşen mera alanı 0,47 ha'dır. Ülkemizin %28'ini kaplayan çayır-mera alanları hayvancılığı ileri gitmiş ülkelerde en az tarım alanları kadar geniş olmakta ve bu ülkelerin %40-50'sini kaplayabilmektedir (Avcıoğlu, 2001).

Kaliteli kaba yemin diğer kaynağı olan yem bitkileri tarımına gereken önem verilmediğinden tarla topraklarında yetiştirilen bu bitki grubu fazla gelişme gösterememektedir (Kendir ve Tahtacıoğlu, 2001). Hayvancılıkta ileri olan ülkelerde yem bitkileri tarımı toplam ekili alanın %25-30'unu teşkil ederken,

ülkemizde bu oran %3,25 düzeyindedir (Anonim, 2001a). Bu da yem bitkileri kültürünün ülkemizde ne kadar az geliştiğinin açık bir göstergesidir.

Çayır-mera ve yem bitkileri ekilişlerinden sağlanan kaba yem mevcut hayvanlarımızın ihtiyacını karşılamaktan çok uzaktır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1998 yılı verileri esas alınarak yapılan bir hesaplamada mevcut kaba yem üretiminin ihtiyacın ancak %50'sini karşıladığı tespit edilmiştir (Anonim, 2001a). Sığır varlığı yönünden Türkiye'deki tarım bölgeleri içinde birinci, hayvan varlığı yönünden ise ikinci sırada yer alan Karadeniz Bölgesinde yıllık olarak 6 milyon ton ilave kaba yeme ihtiyaç vardır (Acar ve ark., 1995a). Gerek çayır meralar üzerindeki baskının kalkması gerekse hayvanların ihtiyacı olan kaliteli kaba yemin karşılanması için yem bitkileri ekim alanlarının artırılması gereklidir. Bu çalışmanın amacı; Samsun İlinde kaba yem üretimini sınırlayan problemleri belirlemek suretiyle araştırmacı, yayımcı ve karar alıcılara yapacakları çalışmalarda ışık tutmaktır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Bu araştırmanın materyalini üretici düzeyinde anket yoluyla toplanan orijinal

Samsun İlinde Kaba Yem Üretimini Sınırlayan Problemlerin Belirlenmesi

verilerle, konu ile ilgili olarak yayınlanmış istatistik, araştırma ve incelemelerden oluşan ikincil veriler oluşturmuştur.

2.2. Yöntem

Araştırma 1996 yılında Samsun İlinin rakım itibarıyla daha yüksek ve iklimi daha soğuk olan iç kesimleri ile daha düşük rakım ve ılıman iklim şartlarına sahip olan sahil kesimlerinde olmak üzere iki farklı bölgede yürütülmüştür. Yüksek rakım kuşağında Ladik, Vezirköprü ve Kavak İlçelerinde 46; sahil kuşağında ise Terme, Çarşamba, Tekkeköy ve Bafra İlçelerinde 42 adet olmak üzere toplam 88 işletmede üreticilerle anket yapılmıştır. Anket çalışmalarında hayvancılık faaliyetinin yoğun olduğu köy ve işletmelerin seçilmesine dikkat edilmiştir. Değerlendirmeler her iki kuşak için ayrı ayrı yapılmıştır.

Araştırmada işletmelerin altyapı sorunları, bitkisel ve hayvansal üretimde karşılaştıkları güçlükler, yem bitkisi ekilişleri, hayvan besleme alışkanlıkları, meraların durumu ve kaba yem üretimi gibi konular incelenerek kaba yem üretiminde karşılaşılan sorunların tespitine çalışılmıştır. Elde edilen veriler basit tanımlayıcı istatistikler (ortalama, yüzde vb.) kullanılarak özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. İşletmelerin Altyapısı

3.1.1. Arazi Varlığı

Yüksek rakım kuşağında işletme başına ortalama 64 da arazi düşerken, sahil kesiminde işletme başına düşen arazi varlığı ortalama 51 da'dır (Çizelge 1). Bu arazi büyüklüğü sahil kuşağında 26,26 dekar olan Karadeniz Bölgesi ortalamasının iki katı, yüksek kuşakta ise iki katından fazladır. Diğer taraftan sahil kuşağında işletme başına düşen arazi varlığı (ort. 51 da) Türkiye ortalamasından (61 da) daha azdır (Anonim, 2004a). Sulanan arazi oranı yüksek rakım kuşağında %9 iken sahil kuşağında %41'dir. Bu oran yüksek rakım kuşağında,

Türkiye ortalamasının (%19) altında iken, sahil kuşağında ülke ortalamasının yaklaşık 2 katı nispetindedir (Anonim, 2004a). Sulamalar büyük ölçüde çiftçilerin kendi imkanları ile yapılmaktadır. Çarşamba ve Bafra Ovalarındaki sulama yatırımları tamamlandığında hem sulanan alanların artması hem de sulama maliyetinin düşmesi ile verimde önemli artışlar olabilecektir.

Toprak derinliği fazla, eğimi az arazileri temsil eden taban araziler yüksek rakım kuşağında %26 iken sahil kuşağında %42'dir. Sahil kuşağında taban arazinin fazla, iklimin daha ılıman olması, birim alandan daha fazla ürün alma ve yılda iki ürün alma gibi imkanları da beraberinde getirmektedir.

3.1.2. Hayvan Varlığı

Anket yapılan işletmelerin %14'ünde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmakta olup, bu yönden iki bölge arasında önemli bir farklılık yoktur. Genel olarak küçükbaş hayvan varlığının %99,7'sini koyun, %0,3'ünü ise keçi oluşturmaktadır. Koyunculunun meraya ihtiyaç gösteren bir faaliyet kolu olması ve mera alanlarının da giderek azalması, işgücü yetersizliği gibi sebeplerle koyunculuk faaliyetinin oldukça az olduğu görülmektedir. İşletmelerdeki büyükbaş hayvan varlığının %93'ünü sığır, %7'sini ise manda türü oluşturmaktadır (Çizelge 2). Anket sonuçlarına göre sığır varlığının %43'ünü yerli, %45'ini melez, %12'sini de kültür ırkları teşkil etmektedir.

Genel olarak çiftçilerin %36,4'ü hayvan sayısını arttırmayı planlamaktadır. Hayvan sayısını arttırmak istemeyen çiftçiler ise en önemli neden olarak, yem fiyatlarının yüksek buna karşılık et ve süt fiyatlarının düşük olmasını göstermektedir. Diğer önemli nedenler ise; çiftçilerin ekonomik bakımdan canlı hayvan alabilecek ve ahır yaptırabilecek durumda olmamasıdır.

Çizelge 1. İşletmelerin Arazi Varlığı ve Arazilerin Özellikleri

Bölgeler	İşletme başına arazi varlığı (da)	Arazilerin özellikleri		
		Kıraç (%)	Taban (%)	Sulanan (%)
Yüksek rakım kuşağı	64	65	26	9
Sahil kuşağı	51	17	42	41
Genel	58	44	33	23

Çizelge 2. İşletme Başına Düşen Hayvan Sayıları (adet)

Bölgeler	Sığır	Manda	Koyun	Keçi
Yüksek rakım kuşağı	6.4	0.7	11.1	0.08
Sahil kuşağı	9.6	0.6	15.0	-
Genel	8	0.6	13	0.04

3.1.3. Tarımsal Alet ve Makine Varlığı

Yüksek rakım kuşağında ziyaret edilen çiftçilerin %76'sı, sahil kuşağında ise %74'ü tarımsal alet ve makine varlığı yönünden kendilerini yetersiz bulmaktadırlar. Her iki kuşakta da tarımsal alet ve makine yönünden yetersiz olduğunu belirten çiftçiler, alet ve makine ihtiyaçlarını büyük ölçüde kiralama yoluyla karşılamaktadırlar. Sahil kuşağındaki tarımsal faaliyetler içinde önemli bir yer tutan fındık tarımı tamamen insan işgücüne dayanmaktadır. İşletmelerin büyük çoğunluğunda arazi kıt ve sermaye yetersiz olduğu için insan işgücü büyük önem arz etmektedir.

3.1.4. Bina Varlığı

Yüksek rakım kuşağında görüşülen çiftçilerin %46'sı, sahil kesiminde ise %31'i ahır, ambar, konut ve ağıl durumunun yetersiz olduğunu bildirmişlerdir. Hayvan barınaklarının çoğu hijyenik vasıflara haiz değildir. Köylerde yaşanan göç olgusu ve işletmelerin mali imkanları bu tür ünitelere yatırım yapılmasını engellemektedir. Köylerde atıl vaziyette duran birçok bina mevcuttur.

3.2. Bitkisel Üretim

Yüksek rakım kuşağında ekim alanlarının %69'unu buğday ağırlıklı tahıllar, %24'ünü endüstri bitkileri, %3,7'sini yem bitkileri, %3'ünü ise yemeklik baklagil ve diğer ürünler oluşturmaktadır. Sahil kuşağında ise ekim alanlarının %72'sini buğday, çeltik ve mısır gibi tahıllar, %11'ini endüstri bitkileri, %2,5'ini yem bitkileri, %13'ünü ise sebze ve yemeklik baklagiller teşkil etmektedir.

İklim şartlarının sert, dolayısıyla vejetasyon süresinin kısa olduğu yüksek rakım kuşağında ikinci ürün uygulaması yapabilen bir çiftçiye rastlanmamıştır. İklim şartları elverişli olan sahil kuşağında ise ziyaret edilen işletmelerin %33'ünde 2. ürün uygulaması yapılmaktadır. Acar ve ark. (1995b), yağışın yeterli olduğu veya sulama imkanının olduğu yerlerde tahıl hasadından sonra 2. ürün mısır ve

sorgum yetiştiriciliğinin başarılı bir şekilde yapılabileceğini bildirmektedirler.

Yüksek rakım kuşağında ziyaret edilen işletmelerin %35'inde nadas uygulaması tespit edilirken, sahil kesiminde nadas uygulayan çiftçiye rastlanmamıştır. İç kesimlerde tamamen terk edilen araziler de mevcuttur. Bu uygulamanın nedenleri; mekanizasyonun yetersiz olması ve tarımsal faaliyetlerin büyük ölçüde insan işgücüne dayalı olması; tarlaların köye uzak olması; arazinin kıraç, toprak verimliliğinin düşük olması; hasattan sonra tarlayı bir yıl ot üretimi için bırakma ve çiftçiliğin ticari amaçla yapılmamasıdır.

Bitkisel üretim faaliyetlerinde genel olarak karşılaşılan sorunlar aşağıda maddeler halinde ifade edilmiştir:

- Arazi yetersizliği,
- Arazilerin engebeli ve makineli tarıma uygun olmaması,
- Gübre, tohum, akaryakıt ve zirai mücadele ilacı gibi girdi fiyatlarının yüksekliği,
- Tarımsal mekanizasyon yetersizliği, insan işgücü yetersizliği ve pahalılığı,
- Tohumluk teminindeki güçlükler,
- Ürün taban fiyatlarının düşük olması, ödemelerin zamanında yapılmaması,
- Nakit temininde güçlük, devlet desteğinin yetersizliği,
- Sulama ve drenaj sorunları,
- Eğitim ve teknik bilgi eksikliği .

3.3. Hayvansal Üretim

3.3.1. Süt Sığırcılığı

Yüksek rakım kuşağında toplam süt üretiminin %91'i, sahil kuşağında ise %86'sı büyükbaş hayvanlardan elde edilmektedir. Süt üretimi hayvanların doğumlarına bağlı olarak ilkbahar ve yaz aylarında fazla olmakta üretim daha sonra giderek azalmaktadır. Süt sığırcılığı küçük aile işletmeleri şeklinde yapılmakta olup, ailenin ihtiyacından fazla olan süt; yoğurt, tereyağı, peynir ve taze süt olarak satılmaktadır. Türkiye genelinde yapılan istatistikler işletmelerde üretilen sütün %19'unun pazarlandığını göstermektedir (Anonim, 2001b)

Samsun İlinde Kaba Yem Üretimini Sınırlayan Problemlerin Belirlenmesi

Samsun'da sığırların yıllık ortalama süt verimi 1366 kg, mandanın 913 kg, koyunun 35 kg, kıl keçisinin 56 kg; Türkiye ortalaması ise sırasıyla 1669 kg, 967 kg, 49 kg ve 60 kg'dır (Anonim, 2001b). Görüldüğü gibi Samsun ilindeki hayvanların süt verimi Türkiye ortalamasının altındadır. Hayvanların ırk özellikleri ve bakım şartları süt verimleri üzerinde doğrudan etkili olan hususlardır. Hayvancılığın daha ziyade aile ihtiyacı için yapılması, süt fiyatları, sütün pazarlamasında yaşanan güçlükler bu konuda atılacak adımların önündeki en önemli engeller olarak görülmektedir.

Öztek ve Alpkent (1995), Karadeniz Bölgesinde süt üretimiyle ilgili sorunları 3 grupta toplamıştır. Bunlar; üretim yetersizliği, üretim dengesizliği ve kalite bozukluğudur.

3.3.2. Besicilik

Yüksek rakım kuşağında anket yapılan işletmelerin %34'ü, sahil kuşağında ise %45'i besicilik işletmesidir. Bu işletmeler küçük ölçekli işletmeler olup ortalama hayvan sayıları adet olarak yüksek rakım kuşağında 12, sahil kuşağında ise 16'dır. Bu işletmelerde değişik ırklardan besi amacıyla toplanan genç erkek hayvanlar, belirli bir süre beslendikten sonra kasaplık olarak satılmaktadır. İşletmelerin %5'inde kapalı ahır şartlarında sığır besiciliği yapılmakta olup, diğer işletmelerde bu faaliyet ya tamamen merada ya da ahır ve mera karışık olarak yapılmaktadır. Et fiyatlarının düşük olması, pazarlama problemleri, yem yönünden dışarı bağımlı olma ve dolayısıyla yem girdisi maliyeti gibi sebeplerle pek çok besicinin bu işten zarar ederek faaliyetini durdurduğu ya da azalttığı üreticiler tarafından ifade edilmektedir.

Yüksek rakım kuşağında küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerin %71'inde, sahil kuşağında ise %60'ında kuzu besiciliği yapılmaktadır. Yüksek rakım kuşağında kuzu besiciliği yapan işletmelerin %80'i, sahil kuşağında ise %67'si kuzuları ağılda beslerken, kalan işletmeler meralardan da yararlanmaktadır.

3.3.3. Hayvancılıkta Karşılaşılan Problemler

Hayvancılıktaki en önemli şikayet konularının başında pazarlama problemleri gelmektedir. Yüksek rakım kuşağında anket yapılan çiftçilerin %72'si, sahil kuşağında ise %62'si hayvansal ürünlerin pazarlamasında

sorunlarla karşılaştığını ifade etmişlerdir. Canlı hayvanların pazarlamasında karşılaşılan sorunlar sırasıyla; canlı hayvan fiyatlarının düşük olması, alıcı bulunamaması, pazara taşımada güçlükler ve peşin ödeme yapılmaması olarak belirlenmiştir. Canlı hayvan pazarlama işi komisyoncuların elinde olup, esas geliri komisyoncuların elde ettiği ifade edilmektedir. Süt ve mamullerinin pazarlamasında karşılaşılan sorunlar ise sırasıyla; süt fiyatlarının düşük olması, pazara taşıma ve alıcı bulunamama olarak belirlenmiştir.

Hayvansal üretimde genel olarak karşılaşılan diğer sorunlar aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

- Ahır ve ağıl gibi altyapıların yetersizliği,
- Arazinin yetersizliğinden dolayı yem bitkisi üretimi yapılamaması,
- Yem bitkisi üretiminin yetersizliği,
- Meraların yetersizliği veya hiç olmaması,
- Yemlerin pahalılığı,
- Alet- makine ve insan işgücü yetersizliği,
- Kültür ırkı hayvan fiyatlarının yüksekliği,
- Yerli sığırların süt verimlerinin düşüklüğü,
- Finansman yetersizliği,
- Hayvan sağlığı problemleri,
- Eğitim ve teknik bilgi eksikliği.

Efil ve ark. (1999), Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin hayvancılık sektörünün gelişmesi bakımından yeterli ekolojik şartlara ve doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen, bu mevcut potansiyelin uzun yıllar gerektiği gibi kullanılmadığını, hayvan başına üretimin gelişmiş ülkelere göre oldukça geri olduğunu, bunun en başta gelen sebeplerinin ise; hayvan popülasyonunun et ve süt verimi bakımından düşük yerli ırklardan oluşması, çayır ve meraların düşük verimli olması, yem bitkileri ekimine gerekli önemin verilmemesi, bakım ve besleme yetersizlikleri, hastalık kontrol ve mücadelesinin ve hayvancılık organizasyonlarının yetersiz düzeyde olması olduğunu kaydetmektedirler.

Kaymakçı (2001), Türkiye'de hayvancılığın başlıca sorunlarının damızlık, besleme, barınakların yetersizliği, sağlık, pazarlama, destekleme, örgütlenme ve eğitim konularında yoğunlaştığını vurgulamıştır. Son yıllarda birçok işletmenin besicilikten zarar ettiği üreticiler tarafından ifade edilmektedir.

3.4. Kaba Yem Kaynakları

3.4.1. Yem Bitkileri

Araştırma alanında yem bitkisi ekiliş oranı işletme ekiliş alanlarının %3,1'i düzeyinde olup (Çizelge 3) Türkiye ortalaması (%3) ile paralellik arz etmektedir (Anonim, 2001b). Kaba yem üretiminin bu şekilde sınırlı olması sonucunda bilhassa ticari manada çok sayıda hayvan besleyen besicilik işletmeleri ihtiyaç duydukları yemi dışarıdan satın almakta, bu ise maliyeti yükseltmektedir. Buna bir de canlı hayvan fiyatlarındaki düşüş eklenince, bu işletmelerin çoğu zarar etmekte ve faaliyetine ara vermek zorunda kalmaktadır.

Bölgede mısır, arpa ve yulaf ekilişleri önemli bir yer tutmakla birlikte, bu ürünler daha ziyade dane üretimi amacıyla yetiştirilmekte, harman sonrası kalan sap ve saman kaba yem olarak hayvan beslemede kullanılmaktadır. Ayrıca bu ürünlerden mısır başlangıçta sık olarak ekilmekte ve daha sonra seyreltme yapmak suretiyle hayvanlara yedirilmektedir. Anket sonuçlarına göre; üreticilerin gelecekte yem bitkisi yetiştirme eğilimini etkileyen faktörlerin en önemlileri arazi varlığı, üretim maliyeti, hayvan sayısı ve hayvancılıkta kârlılık oranı olarak belirlenmiştir. Az sayıda hayvan besleyen işletmeler kaba yem ihtiyaçlarını büyük ölçüde arazilerinde yetişen doğal bitki örtüsü ve yetiştirdikleri diğer bitkilerin artıklarından karşılamakta (tahıl, baklagil, şeker pancarı, sebze vb.) bu yüzden yem bitkisi yetiştirmeye fazla ihtiyaç duymamaktadırlar. Diğer bir ifade ile ellerinde bu kaynaklarla besleyebilecekleri kadar hayvan bulundurmaktadırlar. Bu yönüyle kaba yem açığı daha ziyade hayvancılık faaliyetini ticari olarak yapan ve hayvan sayısı fazla olan işletmelerde ortaya çıkmaktadır.

Ortalama işletme arazisi küçük olduğundan üreticiler öncelikli olarak daha çok gelir getiren ürünlere yönelmektedirler. Girdi fiyatlarının yüksek hayvansal ürün fiyatlarının düşük olması, alet-makinenin yetersiz olması, sulamanın olmaması, tohumluk teminindeki

güçlükler, bitkilerde yatma ve yabancı ot gibi problemler yem bitkisi ekilişini olumsuz yönde etkilemektedir.

Yem bitkileri uzun yıllar boyunca diğer tarla ürünlerine karşı olumsuz bir rekabetle karşı karşıya kalmıştır. Genel olarak, doğrudan nakit bir gelir getirmemesi ve doğrudan insan beslenmesinde kullanılmaması, uygulanan tarım politikaları içinde bu önemli bitki grubunun göz ardı edilmelerine yol açmıştır. Özellikle hayvansal ürünlerin pazarlamasında karşılaşılan sorunlar gelişmeyi engellemiştir (Kendir ve Tahtacıoğlu, 2001).

Geçmişte yapılan ücretsiz tohum dağıtımı vb. destekler bir tarafa bırakılırsa, uzun yıllardan buyana yem bitkileri üretimine herhangi bir teşvik verilmemiştir. Bu eksikliği gidermek amacı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yem bitkileri ekilişlerinin geliştirilmesi çalışmaları kapsamında; 2000/467 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar" yürürlüğe konulmuştur. Bu karara göre, yem bitkileri üretiminde yatırım giderlerinin ve üretim maliyetlerinin bir bölümü üreticiye teşvik olarak ödenmektedir. Bu teşvik sistemi, yem bitkileri üretimini olumlu yönde etkilemiştir Kararın alındığı 2000 yılında 538.000 da yem bitkisine destekleme yapılmasına karşılık, bu rakam 2003 yılında 2,7 milyon dekarı aşmıştır (Anonim, 2005a).

3.4.2. Çayırlar

Çayırlar taban suyu yüksek düz alanlarda oluşmuş, yer yer sulama imkanına sahip özel mülkiyete konu olan doğal bitki örtüsü ile kaplı alanlardır. Yüksek rakım kuşağında işletmelerin %23,9'unda, sahil kuşağında ise %38,1'inde ortalama 3 dekar genişliğinde hayvanların otlaması için ayrılmış, doğal bitki örtüsü ile kaplı araziler bulunmaktadır. Bunlar meralardan farklı olarak işletmelerin mülkiyetinde olan arazilerdir.

Çizelge 3. Yetiştirilen Yem Bitkilerinin İşletme Arazileri İçindeki Oranı (%)

Yem bitkisi türleri	Yüksek rakım kuşağı	Sahil kuşağı	Genel
Fiğ	0,8	0,4	0,6
Yonca	0,7	2,1	1,4
Korunga	0,1	-	0,05
Silaj mısır	0,5	-	0,25
Fiğ + Yulaf	1,6	-	0,8
Toplam	3,7	2,5	3,1

Samsun İlinde Kaba Yem Üretimini Sınırlayan Problemlerin Belirlenmesi

Bu arazilerden işletmelerin %22,2'si biçme, %40,7'si hayvan otlatma, %37,1'i ise hem biçme hem de hayvan otlatma suretiyle yararlanmaktadır. Bu arazilere bitkilerin daha iyi gelişmesi için belli bir ölçüde gübre de tatbik edilmektedir.

3.4.3. Meralar

Meralar mülkiyeti kamuya kullanım hakkı ise vatandaşa bırakılmış, esas itibariyle hayvan otlatmak suretiyle istifade edilen tabii bitki örtüsü ile kaplı alanlardır. Çayır ve otlak arazilerinin oranı Samsun'da %4,62 iken Türkiye'de bu oran 2,30'dur (Anonim, 2004a). Meralar üzerinde hayvanlar ortalama 8-9 ay süre ile otlamakta ve yapılan araştırmalarda Karadeniz Bölgesinde kaba yem üretiminin %40'a yakın bir bölümünü karşılamaktadır (Uzun ve Aydın, 1997).

Her iki kuşakta da küçükbaş hayvanlar mart ayından aralık ayına kadar geçen 9 ay boyunca meralardan yararlanabilmektedir. Büyükbaş hayvanlar ise sahil kuşağında mart ayı başında, yüksek rakım kuşağında ise mart ayı ortasında meraya çıkmakta olup otlatma mevsimi kasım ayı sonuna kadar devam etmektedir. Böylece büyükbaş hayvanlar da meralardan ortalama 8 ay yararlanmaktadır.

Genellikle yüksek rakımlı çayır ve mera arazileri olan yaylalardan küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine göre daha yaygın ve daha uzun süreli istifade edilmektedir. Küçükbaş hayvan yetiştiricileri her iki kuşakta da nisan ayının sonlarında yaylalara çıkmakta ve eylül ayı sonuna kadar burada kalmaktadırlar. Büyükbaş hayvan yetiştiricileri ise mayıs ayı ortalarında yaylalara çıkmakta ve ağustos ayı sonlarında geri dönmektedirler.

Yörede hayvan beslemede bu kadar önemli bir yeri olan mera alanlarının genişlik ve kalite yönünden istenilen düzeyde olduğu söylenemez. Çiftçiler tarafından meralarla ilgili birçok sorun ifade edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Köy merasının bulunmaması bu yüzden orman arazilerinin mera olarak kullanılması,
- Mera alanlarının sarp ve kayalık olması,
- Ot veriminin düşüklüğü,
- Mera alanlarının taş, diken ve çalılarla kaplanmış durumda olması,
- Mera alanlarının darlığı,

- Yılın belirli zamanlarında mera arazisini su basması,
- Mera arazilerinin köyden çok uzak olması,
- Mera arazisi köyün ortak arazisi olduğundan bakım yapılmaması,
- Mera arazisinden bazı hanelerin daha fazla yararlanması,
- Mera arazisi üzerinde hayvanlar için içme suyu olmaması.

Yüksek rakım kuşağında mülakata katılan çiftçilerin %61'i, sahil kuşağında ise %31'i meraların ıslahı için yapılabilecek çalışmalara gönüllü olarak katılabileceklerini ifade etmişlerdir. Diğer çiftçiler ise köylerinde mera arazisi olmaması veya çok küçük olması, meranın uzak olması ve hayvan sayılarının az olması gibi sebeplerle bu çalışmalara katılamayacaklarını belirtmişlerdir.

Meraların korunması ve kullanımıyla ilgili uzun yıllardan beri beklenen Mera Yasası 1998 yılında kabul edilmiştir. Yasaya bağlı olarak hazırlanan yönetmelik ve yönergelerin uygulamaya alınması, meraların tespiti ve sınırlarının belirlenmesi 7 yıldır sürdürülmektedir. Ancak bu süre içerisinde toplam mera varlığımızın sadece % 20'si yasa kapsamında kayda alınabilmiştir (Anonim, 2005b)

3.4.4. Fındık ve Diğer Bahçe Alanları

Samsun İlinde fındık bahçelerinin kapladığı alan 88.428 ha olup (Anonim, 2004b), sahil kuşağında anket yapılan çiftçilerin %45'i fındık üreticisi durumundadır. Sahil kuşağında fındık bahçeleri hem küçükbaş hem de büyükbaş hayvanlar için önemli otlatma kaynakları durumundadır. Bu alanlarda hayvanlar 5-6 ay süre ile otlamakta ayrıca kuru ot üretimi de yapılmaktadır. Fındık bahçelerinden otlatma kaynağı olarak yararlanılan gün sayısı iklim faktörleri yanında, fındık hastalık ve zararlılarına karşı yapılan kimyasal mücadele tarafından sınırlanmaktadır. Fındık yapraklarının dökülmesi ile birlikte otlatma kaynağı olarak fındık bahçelerinin değeri de azalmaktadır. Fındık bahçelerinde daha fazla ve daha kaliteli kaba yem üretmek için yapılabilecek çalışmaların neler olduğunu belirlemek amacıyla fındık üreticilerine yöneltilen soruya verilen cevaplara göre; fındık bahçelerinde kaba yem üretimini etkileyen en

önemli faktör gübreleme olarak tespit edilmiştir. Bunu sulama ve fındık bahçelerinin dikenlerden arındırılması gibi çalışmalar izlemektedir.

Acar ve ark. (1995b), fındık bahçelerinde yetişen otların biçilerek hayvan beslemede kullanıldığını, özellikle yeni kurulan ve eğimin fazla olmadığı fındık bahçelerinde ocak aralarına gölgeye dayanıklı yem bitkisi karışımlarının ekilmesi ile bu alanlardan elde edilecek ot verimi ve kalitesinin artacağını kaydetmektedirler.

Diğer meyve bahçeleri ve kavaklık gibi alanlar da fındık bahçeleri gibi hayvanların yararlandıkları otlama kaynaklarıdır.

3.4.5. Anızlar

Otlama kaynağı olarak tahıl anızı, hem küçükbaş hem de büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde önemli bir yer tutmaktadır. Tahıllar hasat edilir edilmez hayvanlar anız üzerinde otlamaya başlamakta ve tarla sürülünceye kadar otlama devam etmektedir. Yılda bir ürün yetiştirmeye dayalı sistemlerde tahıl anızından daha uzun süre yararlanılmaktadır. Sonbahar toprak işleme yapılmadığı takdirde anızlar üzerinde hayvanlar 5-6 ay süre ile otlayabilmektedir.

3.5. Hayvan Beslemede Kullanılan Kaba Yem Çeşitleri ve Kullanan İşletme Oranı

Hayvanların otlamak suretiyle faydalandıkları çayır ve mera gibi kaba yem kaynaklarının yanında işletme sahipleri tarafından hayvanlara hazır olarak verilen kaba yemler ve bunları kullanan işletmelerin oranı Çizelge 4'te görülmektedir. Bunlar içerisinde gerek büyükbaş gerekse küçükbaş hayvan beslemede en fazla kullanılan kaba yem tahıl samanıdır. Bunu çayır otu ve mısır sapı takip etmektedir. Şeker pancarı yaprakları ve posası da hayvan beslemede oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Kaliteli bir kaba yem olan fiğ otu belli bir ölçüde kullanılmakla birlikte yonca ve korunga gibi kaliteli kaba yemlerin kullanımı oldukça sınırlıdır. Bunun yanında bahçe otları ve sebze artıkları özellikle sahil kuşağında hayvan beslemede önemli bir yer tutmaktadır. Uzun ve Aydın (1997), Karadeniz Bölgesinde kaba yem üretiminin %56'sının başta tahıl samanı olmak üzere baklagil artıkları, sebze ve meyve artıkları, şeker pancarı posa ve yaprağı gibi artıklardan oluştuğunu belirtmektedir.

Çizelge 4. Hayvan Beslemede Kullanılan Kaba Yem Çeşitleri ve Kullanan İşletme Oranı (%)

Yemin cinsi	Büyükbaş		Küçükbaş	
	Yüksek rakım kuşağı	Sahil kuşağı	Yüksek rakım kuşağı	Sahil kuşağı
Tahıl samanı	66	79	57	100
Çayır otu	30	41	71	40
Mısır sapı	30	69	-	40
Ş. pancarı yaprağı (kuru)	25	3	29	-
Fiğ	16	10	14	20
Mısır silajı	14	5	-	-
Ş. pancarı posası	14	21	29	20
Baklagil kesi	9	5	14	-
Yulaf	7	3	-	-
Yonca	7	-	-	-
Ş.Pancarı yaprağı silajı	7	-	14	-
Fiğ+ yulaf karışımı	5	-	-	-
Bahçe otu	5	23	14	-
Korunga	2	-	-	-
Fiğ+yulaf+arpa	2	-	-	-
Fiğ kesi	-	-	14	-
Ayçiçeği samanı	-	-	14	-
Sebze artıkları	-	18	-	-
Tarla yabancı otları	-	3	-	-

3.6. Kaba Yem Ticareti

Yüksek rakım kuşağında hayvansal üretim faaliyetlerinde bulunan çiftçilerin %20'si, sahil kuşağında ise %71'i her yıl veya en azından bazı yıllar kaba yem satın almaktadır.

En yaygın olarak ticareti yapılan kaba yemler saman ve kuru ot olarak belirtilmektedir. Sahil kuşağında saman ve kuru ot fiyatları, yüksek rakım kuşağına göre daha yüksek olup bu durum genellikle ticarete konu olan kaba yemlerin iç kesimlerde üretilmesi ve sahil kesimine gelirken üzerine aracı kârı, nakliye masrafı vb. unsurların eklenmesinden kaynaklanmaktadır.

Yeterli kaba yemi olmayan çiftçiler kaba yem ihtiyaçlarını kışa girmeden önce saman ve kuru ot ticareti yapan tüccarlardan ve diğer köylerden karşılamaktadır.

4. Öneriler

- Sulanan alanların artması ve sulamanın daha ucuza yapılması bakımından Samsun İlindeki sulama ve drenaj yatırımları bir an evvel tamamlanmalıdır. Bu durum yem bitkisi üretimini de olumlu yönde etkileyecektir.
- İşletmelerin altyapı eksikliklerinin giderilmesi için uygun şartlarda kredi desteği sağlanmalıdır.
- Sahil kuşağında ikinci ürün olarak silajlık mısır ve sorgum gibi bitkilerin yetiştirme imkanları üzerinde durulmalıdır.
- Kuru tarım uygulanan iç kesimlerde nadas alanlarından, yağışı yeterli olan sahil bölgelerinde de kış döneminde boş olan alanlardan bir yıllık yem bitkisi karışımları ekilerek yararlanılmalıdır (Acar ve ark., 1995b).
- Çiftçiler, yem bitkisi üretimi ve mera kullanımını konusunda bilgilendirilmelidir.
- Yem bitkisi üretiminin temel unsurlarından biri olan yem bitkisi tohumluğu üretimi teşvik edilmelidir.
- Tahıl ve endüstri bitkileri gibi diğer ürün gruplarına karşı rekabet gücü az olan yem bitkilerine yapılan teşvikler devam ettirilmelidir.

- Sahil kuşağında kaba yem sorununun çözümüne yardımcı olabilmek için fındık bahçelerinde daha bol ve kaliteli ot üretme imkanlarının araştırılması gereklidir.

- Hayvancılıkta yaşanan pazarlama ve fiyat problemleri yem bitkileri tarımını da olumsuz yönde etkilemektedir. Hayvan borsalarının kurulması, atıl vaziyetteki mevcut kombina ve süt işleme tesislerinin işler hale getirilmesi, hayvansal ürün ihracatının artırılması, süt tüketim alışkanlığı yönünde halkın bilinçlendirilmesi bu konuda alınabilecek tedbirlerden bazılarıdır. Hayvancılıkta sağlanacak olumlu gelişmeler yem bitkileri tarımını da olumlu yönde etkileyecektir.

- Hayvancılığın karlı olmadığı durumlarda yem bitkileri tarımının karlı olması olanaksızdır. Halen ülkemizde yapılan hayvancılık; genelde ana tarımsal üretim faaliyeti bitkisel üretim olan ve büyük çoğunluğu (toplam işletmelerin %67'si) 50 dekarın altında araziye sahip küçük işletmelerde yan faaliyet alanı olarak yürütülen ekstansif bir hayvancılıktır. Her şeyden önce, çok küçük işletmelerde yan faaliyet olarak sürdürülmekte olan hayvancılığın ekonomik hale getirilmesi gerekir. Bu üretim faaliyetinin ekonomik olabilmesi için; öncelikle işletme büyüklüğünün yeterli hale getirilmesi gerekir. Genelde her biri, 2-3 inek veya 20-30 koyuna sahip üreticilerin her birini yeterli işletme büyüklüğüne getirmek olanaksızdır. Bu nedenle küçük işletmeleri birlikler veya kooperatifler gibi karşılıklı ekonomik çıkar birlikleri halinde birleştirmek zorunludur (Anonim, 2005).

- Meralarda gerekli olan bakım işlemleri yerine getirilmelidir. Bunun için 1998 yılında çıkarılan Mera Kanununda yer alan hususlar titizlikle uygulanmalıdır.

Kaynaklar

- Acar, Z., Ayan, İ., Manga, İ., Işiker, Ü. 1995a. Karadeniz Bölgesinde Kaba Yem Sorununun Çözümü Bakımından Silajın Önemi. Karadeniz Bölgesi Tarımının Geliştirilmesinde Yeni Teknikler Kongresi, 10-11 Ocak 1995, Samsun, 89-96.
- Acar, Z., Manga, İ., Ayan, İ., Tiryaki, İ. 1995b. Kaba Yem Üretimi ve Çevre Açısından Karadeniz Bölgesinde Çayır-Mera ve Yem Bitkilerinin Durumu ve İyileştirme Olanakları. Karadeniz Bölgesi Tarımının Geliştirilmesinde Yeni Teknikler Kongresi, 10-11 Ocak 1995, Samsun, 316-323.
- Anonim, 2001a. <http://e-kutup.dpt.gov.tr/>
- Anonim, 2001b. Tarımsal Yapı 2001.T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 2758, Ankara.
- Anonim 2004a. 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 2898, Ankara.
- Anonim, 2004b. Samsun Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları.
- Anonim, 2005a. <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/024esvet.pdf>
- Anonim, 2005b. <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/011aservettekeli.pdf>
- Avcıoğlu, R. 2001. Çayır-Mera ve Yaylakların Korunması Hedefleri. Türk Tarımında 2010 Yılı Hedefleri Sempozyum 21-23 Şubat 2001, İzmir, 55-66.
- Efil, H., Bozkurt, Y., Ulutaş, Z., 1999. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi Süt ve Besi Sığırcılığı Sektörünün Geliştirilmesinde Alternatif Yaklaşımlar.Karadeniz Bölgesinde Tarımsal Üretim ve Pazarlama Sempozyumu, 15-16 Ekim Samsun, 71-79.
- Kaymakçı, M. 2001. Türkiye Hayvancılığının Başlıca Sorunları ve Çözüm Yolları. Türk Tarımında 2010 Yılı Hedefleri Sempozyum, 21-23 Şubat 2001, İzmir, 171-177.
- Kendir, H., Tahtacıoğlu, L. 2001. Yem Bitkileri, Çayır ve Meralar.Cumhuriyetimizin 100. Yılında Tarımın Hedefleri Sempozyumu, 30 Nisan-01 Mayıs 2001, Ankara, 180-202.
- Öztek, L. ve Alpkent, Z., 1995. Karadeniz Bölgesinin Sütçülük Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Karadeniz Bölgesi Tarımının Geliştirilmesinde Yeni Teknikler Kongresi, 10-11 Ocak 1995, Samsun, 134-146.
- Uzun, F., Aydın, İ., 1997. Karadeniz Bölgesinin Kaba Yem Üretiminde Çayır Mera ve Yem Bitkilerinin Yeri ve Önemi. Ziraat Mühendisliği Dergisi, 312, 24-27.